

Krigen og Norges økonomi

Taler

Gunnar Jahn

Dato

22 juni 1945

Omstendigheter

Foredrag i Statsøkonomisk Forening

1 Mine damer og herrer!

Det er en ting som nå er viktigere enn alt annet, og det er at vi etter festens dager og uker søker å orientere oss i den verden vi er våknet opp til. - Det jeg vil gjøre, er et lite forsøk på å peke på det som er skjedd på det økonomiske felt under krigen, og hvor vi står nå. Mange ting vet vi ennå ikke ordentlig beskjed om, men vi kjenner hovedtrekkene i bildet, og det det gjelder i første omgang er å få tak på disse, det gjelder å finne seg til rette i virkelighetens verden så vi ikke nå når vi tar fatt på arbeidet, gir oss tilfældighetene i vold slik som vi gjorde etter
10 forrige krig.

Under denne orientering må vi nytte oss av tallstørrelser, for det det først gjelder er å stille opp et regnskap for landet. Det er på sett og vis like viktig som regnskapet for den enkelte forretningsmann. Men forutsetningene for å gi et
15 eksakt regnskap for landets økonomi foreligger ikke, og å prøve på å bygge det opp under krigen var umulig.

Men at noe måtte gjøres, var jeg klar over tidlig under krigen, og jeg tok derfor arbeidet opp for iallfall å kunne gi oppgaver over vår nasjonalinntekt og
20 nasjonalformue. For det første nasjonalinntektens bevegelse fra år til år og nasjonalformuens størrelse i 1939 og ved krigens slutt. Undersøker vi hvordan disse størrelser er satt sammen, hvor mye de enkelte næringssektorer har bidratt til nasjonalinntekten fra år til år, hvor mye tyskerne har disponert av vår nasjonalinntekt, hvor mye det er blitt tilbake til vårt eget forbruk og videre hvor
25 mye av nedgangen i vår nasjonalformue faller på de forskjellige deler av den, så skulle vi iallfall nå fram til noe som er et surrogat for et nasjonalregnskap.

30 Å kunne gjennomføre en slik oppgave i normale tider er vanskelig nok, under
mørkleggingen her hjemme ble det ikke lettere. Jeg hadde heller aldri kunnet
gjøre det hvis jeg ikke hadde hatt hjelp av en del unge økonomiske kandidater.
Det er deres entusiasme og dyktighet vi i første rekke har å takke for at oppgaven
er lyktes - en entusiasme for oppgaven samtidig som de sto midt oppe i kampen
for Norge - to av dem har sittet inne, og én har vært ettersøkt. Resultatene av
35 dette arbeid vil komme i trykken i løpet av sommeren, det jeg kommer med i
aften, er bare enkelte hovedtrekk.

Før jeg går inn på dette, vil jeg be dere stanse et øyeblikk med meg for å se på det
som skjer under en krig. I de såkalte normale tider er det behovene, de enkelte
40 menneskers behov som gjennom det frie behovsvalg danner grunnlaget for det
økonomiske liv, og de priser som danner seg, gir rettesnoren for den
økonomiske virksomhet. - Under krigen sjaltes det enkelte menneskes behov ut
som hovedfaktor. Det blir statens vurdering av det som er nyttig og nødvendig
for krigens skyld, som bestemmer økonomiens gang. Vi går over fra det jeg har
45 kalt verdiøkonomi til vurderingsøkonomi. Jeg har villet feste oppmerksomheten
ved dette fordi jeg lenger fram kommer tilbake til denne spaltning. Men allerede
nå vil jeg understreke at ingen av disse systemer finnes helt rendyrket i
virkelighetens verden, slik lever de bare i tankens verden, men uten tankens
konstruksjoner når vi heller ikke fram til å forstå virkeligheten.

50 Det er denne vurderingsøkonomien under krigen i Norge og dens følger vi nå
skal gå over til å se på. Først nasjonalinntekten.

Jeg kan ikke her gå inn på begrepet nasjonalinntekt, på beregningsmetoder osv.,
55 det vil det bli gjort rede for i den publikasjon som kommer, jeg nøyer meg med å
si at vi har gått ut fra følgende definisjon av nasjonalinntekten: Den er
nettostrømmen av de varer og tjenester som skapes i løpet av et år av dem som
hører hjemme i landet, + nettorente og dividendeinntekter. Det vil igjen si at
varer og tjenester bare kommer til inntekt én gang og at kapitalslitet for bruk og
60 elde er trukket fra. Nasjonalinntekten er med andre ord det som står til
disposisjon for nyskaping av kapital og forbruk. Vi tenker oss denne strøm som
en mengdestrøm, men må måle strømmen i penger. Derfor vil den målt direkte i
løpende pengeverdi ikke gi et riktig bilde av endringene i strømmen fra år til år.
For å nå fram til realinntektene for hvert år må vi derfor eliminere
65 prissvingningene og gi oppgavene i ett og samme års pengeverdi. De beregninger
vi har gjort gjelder årene fra 1935 til og med 1943, men vi må merke oss at

mange av beregningene er usikre, så de må ikke tas for å være et regnskapsresultat. Jeg vil gjøre oppmerksom på at beregningene under krigen gjelder det okkuperte Norge. Vi har ennå ikke fått tilstrekkelige oppgaver til å kunne trekke inn det som kan kaste lys over hva vår skipsfart ute har betydd som inntekt for hvert enkelt år under krigen.

Resultatet av beregningene viser at vår nasjonalinntekt regnet i løpende kroner steg fra kr. 3 340 mill. i 1935 til 4 877 mill. i 1939 eller med 43 pst., for så å fortsette å stige til kr. 6 622 mill. i 1943 eller med 34 pst. Men dette er et bedrag, for prisstigningen har preget tallene. Regnes inntekten om til den verdi kronen hadde i 1939, blir nasjonalinntekten i 1935 kr. 3 945 mill. og i 1939 4 877 mill. - en stigning på 24 pst. på 5 år - noe som gir uttrykk for en overordentlig sterk vekstperiode, en vekst som vesentlig preges av industriens, skipsfartens og handelens ekspansjon i disse år, en vekst som iallfall for en del skyldes den kommende krig. Under krigen faller så nasjonalinntekten og var i 1943 kr. 4 349 mill. eller 11 pst. lavere enn i 1939. Det er i og for seg et overraskende lite fall, og tar vi så hensyn til at våre inntekter utenfor landet ikke er tatt med i 1943, men i 1939, så skulle fallet være enda mindre om det overhodet var noe. Dette skulle m. a. o. tyde på at vare- og tjenestestrømmen omtrent var like stor i 1943 som i 1939. Og dog vet vi det ikke var tilfellet. Intet gir et bedre eksempel enn dette på hvor farlig det er å bruke statistiske data uten å undersøke hva det er som ligger bak tallene. En undersøkelse av hvordan inntektsstrømmen er satt sammen av strømmer fra de forskjellige næringssektorer, lar oss ane hva som ligger bak de summariske tall. Det som har holdt inntekten oppe, det er slike ting som f. eks. bygge- og anleggsvirksomhet, jern- banetransport, finansvirksomhet m.m., alt virksomheter som har gitt varer og tjenester til krigen, det vil hos oss si tyskerne. Disse varer og tjenester kommer med i nasjonalinntekten, men de disponeres ikke av oss, og det som er hovedsaken, er hvordan inntekten disponeres til investering og forbruk. Det hjelper lite om den i og for seg er stor når den disponeres til formål som ikke gir nytte for menneskene i landet. For å få et riktig bilde av det som er foregått, må vi derfor finne fram til hvor mye tyskerne har disponert av vår nasjonalinntekt under krigen. Også denne beregning er vanskelig og må bli omtrentlig, så resultatet må ses på som det det er - en kalkyle som viser hvilken størrelsesorden vi har hatt å regne med.

Summerer vi realinntekten regnet i 1939-års kroneverdi for de fire år 1940-1943, får vi en samlet inntekt på 17 920 mill. kr. Herav disponerte tyskerne kr. 5 765 mill. kr., og det gikk 698 mill. kr. til offentlig administrasjon. Resten, kr. 11 455

mill. eller ca. 64 pst. av det hele, sto til disposisjon for oss til investering og forbruk. Sammenlignet med realinntekten i 1939 kan vi si at den inntektsstrøm som sto til vår disposisjon til å dekke våre behov under krigen, var minsket med 110 38 pst. Dette er en overordentlig sterk nedgang, noe ganske annet enn de 11 pst. som hele inntekten var gått ned med, og vi spør oss uvilkårlig hvordan har det vært mulig å leve gjennom med dette press? Forklaringen finner vi i følgende: Under beregningen av nasjonalinntekten er slit og elde trukket fra, dvs. at det vi disponerer årlig for å holde kapitalapparatet ved like, det er ikke regnet med i 115 inntekten. Det er forutsatt at tingene er holdt ved like. Svikter denne forutsetning, som den har gjort under krigen, vil den disponible inntekt bli større. Men når forutsetningene svikter, når vi ikke holder tingene ved like, så vil resultatet være at vi når krigen er over, står med en nedslitt kapital. Vi har m. a. o. brukt opp en del av vår kapital for å kunne leve. Som jeg senere kommer 120 tilbake til, representerte dette kapitalslit ca. 3 000 mill. kr. i disse fire årene. Det vil igjen si at det som sto til vår disposisjon til privat forbruk, var ca. 14,5 milliarder 1939-kr. eller vel 89 pst. av

nettorealinntekten. Dette gjelder årene til og med 1943, men det er klart at det 125 var mindre i året 1943 og enda mindre i 1944 enn i 1940 og 1941. Så en regner visselig ikke galt når en sier at den del av vår nasjonalinntekt som har stått til vår disposisjon i de siste år, har vært maksimum 75 pst. av inntekten i 1939.

Men alt dette gir bare et bilde av inntektsstrømmen og hvordan den har vært 130 fordelt og brukt. Viktigere er det å finne et uttrykk for det resultat denne virksomheten har brakt oss, med andre ord finne et uttrykk for hvor mye fattigere vi er blitt under krigen. Dette har vi prøvd å finne gjennom beregningen av vår nasjonalformue og dens reduksjon.

135 Også her har vi støtt på store vansker, ikke bare ved beregningen av nasjonalformuen, men kanskje enda mer ved beregningen av nedgangen. Men jeg vil tilføye at vi har fått så god hjelp som det overhodet var mulig under mørkleggingen av alle dem som har sittet inne med spesialkunnskaper om kapitalen, et tillitsfullt samarbeid som jeg håper også vil vare ved etter krigen.

140 Jeg skal ikke her gå inn på alle de vansker som knytter seg til definisjonen av begrepet nasjonalkapital og til de vansker som er forbundet med å finne den verdi en skal legge til grunn. Jeg vil bare nevne at vi etter mange overlegninger er kommet til at det vi måtte operere med, var et kapitalbegrep som omfattet alle

de mange ting som vi har tæret på under krigen. Derfor har vi tatt med hele konsumkapitalen, klær, sko, innbo m. m. Derfor har vi tatt med alt som det er nedlagt arbeid i med enkelte få unntak som vi av praktiske grunner har holdt utenfor. Det verdibegrep vi stort sett har lagt til grunn, er den nedskrevne
150 gjenanskaffelsesverdi ut fra det synspunkt at det vi skal vite, er hva det vil koste å reise kapitalapparatet igjen. For hensikten med alt dette er jo ikke å tilfredsstille nysgjerrigheten, men å tjene gjenoppbyggingen.

De beregninger vi har gjort, viser at landets samlede realkapital i 1939 var ca.
155 31,4 milliarder kr. Det er et meget stort tall, mer enn tre ganger så stort som den antatte formue etter skatteliggingen. Men ve den finansminister som ville være så dum å tro at dette er det skattefundament han kan regne med. For det må vi merke oss, at det kapitalbegrep vi opererer med og må operere med, det er jo en ganske annen ting enn det formuesbegrep som vi kan legge til grunn for en
160 skatteligging, og vårt verdibegrep er også et annet enn det en av praktiske grunner kan bruke i en skatteligging. Jeg nevner bare slike ting at vårt begrep omfatter hele konsumkapitalen, klær, sko, innbo osv., og at vi både har tatt med verdien av jorden, husene, og at veiene er med, alle statens kommunikasjonsanlegg osv., alt dette ting som ikke er tatt med og for
165 størstedelen ikke skal tas med i en lignet formue.

Selv med fare for å virke trettende er jeg nødt til å gi noen tall som illustrerer hva denne kapital består av. Vi har delt den opp etter forskjellige synspunkter, og jeg venter ikke at mine tilhørere helt ut skal få tak på tallene. Intet er så utakknemlig
170 å bruke i et foredrag som tall. Av hele kapitalen var 26,2 milliarder privat og 5,2 milliarder offentlig kapital. Kapitalen delte seg med 18,9 milliarder på produksjonskapital og 12,5 milliarder på konsumkapital, noe som kanskje vil virke overraskende, men vi må huske på at inn under konsumkapitalen går alle privatboliger. Av hele kapitalen var 16,1 milliarder fast byggverk, det er først og
175 fremst bygninger, men også andre faste anlegg. Den nest største post var løsøre og innbo med 4,2 milliarder. Grunn kommer så med 4,1 milliard, dernest lager med 2,3 milliarder, skip og båter med 1,8 milliarder, maskiner og redskap også med 1,8 milliarder, 530 millioner var husdyr og 544 millioner andre transportmidler enn skip. Til slutt skal jeg nevne at deler vi kapitalen etter
180 næring og bruk, så viser det seg at når vi ser bort fra driftsbygninger, som er regnet med som kapital under hver enkelt næring, er bygninger den største post på vel 10 milliarder kr. Kapitalen i transport, industri og jordbruk representerer for hver av disse næringer 4-5 milliarder kroner.

La oss stanse opp et øyeblikk ved disse tallene. Hvem har egentlig trodd at % av vår kapital var offentlig kapital eller at 27 pst. av produksjonskapitalen var offentlig kapital. Det gir en noe å tenke på selv om vi selvsagt ikke kan se hva dette betyr uten å kjenne hva slags produksjonskapital det er tale om. Hvem er oppmerksom på at bygningskapitalen representerer over halvparten av vår samlede kapital og at over halvparten av disse bygninger eller nær 9 milliarder representerer bygninger som utelukkende tjener konsumet? Eller hvem hadde tenkt seg at personlig løsøre ikke har langt fra like stor verdi som kapitalen i jordbruket? Studiet av tallene vil for mange gi overraskende resultater, resultater som er av betydning når vi prøver å forstå samfunnsstrukturen, og fremfor alt vil det kaste lys over mye av gjenreisingsarbeidet når vi finner ut kapitalreduksjonen under krigen.

Det har ikke vært lett å finne holdepunkter for å kunne konstatere dette. Lettest har det vært å konstatere hvor mye det er som direkte er ødelagt under krigen. Om dette har vi kunnet skaffe forholdsvis sikre oppgaven gjennom Krigsskadetrygden, branntakster og på annen måte. I alt representerer ødeleggelsene under krigen 1,8 milliarder 1939-kr. når krigstapene tas med. For å få tak på hvor mye som er slitt opp, har vi derfor måttet gå veien om stikkprøver og hjelpe oss med mange forskjellige indirekte beregninger. Jeg kan derfor ikke gi resultatene for mer enn hva de er: et forsøk på å finne fram til grove kalkyler som dog har en ikke liten sannsynlighet for seg.

Resultatet av våre beregninger viser en kapitalreduksjon inklusive krigsødeleggelsene regnet etter 1939-års kroneverdi på 5,6 milliarder i løpet av krigen. Tallet er stort, men representerer ikke mer enn 17,8 pst. av nasjonalkapitalen. Her må vi ta hensyn til at dette tallet ikke omfatter vår status overfor utlandet, fordi en ikke har nøyaktig oversikt over denne. Så mye vet vi imidlertid at nettonedgangen i vår utenlandske gjeld ikke er langt fra 1 milliard 1939-kr., og det viser at nedgangen ikke er så stor som beregningen ovenfor gir uttrykk for. Det skulle dreie seg om 4,6 milliarder, hvorav 2,8 milliarder representerer slit. Men også her gjelder det at en ikke må dømme om forholdene på grunnlag av de summariske tall. Det er først gjennom en mer detaljert analyse av tallene at vi kan forstå hva de betyr.

Det vi da først skal merke oss er at reduksjonen er regnet netto, og derfor gir ikke tallene uttrykk for alt det arbeid som står foran oss. Hva hjelper det f. eks

225 om maskiner og redskap i jordbruket sett under ett ikke er redusert, når enkelte maskin-, lag og redskapslag er nedslitt, eller om jernbanekapitalen er økt ved de nye linjer som er kommet til, hvis det rullende materiell er nedslitt. Vi får likevel et tillegg til det vi må fornye om effektiviteten skal holdes oppe. Slik er det på mange områder. Dette må vi ha for øye. Men selv om så er, så vil tallene for de enkelte næringer gi noen idé om hvor vi står.

230

I jordbruket var reduksjonen 175 mill. 1939-kr. eller bare 4,4 pst. Det er ikke mye. Vi har regnet med at denne reduksjon faller på jordens avkastningsevne med 50 mill., driftsbygninger med 75 mill. og husdyr med 50 mill. kr., men intet på maskiner og redskap.

235

Skogkapitalen, som holdt seg godt oppe de første år av krigen, er i de siste år noe angrepet, særlig på grunn av hogst- måten, og som tillegg kommer det som er ødelagt nordpå. Vi har anslått denne reduksjon til 100 mill. kr. hvilket er 6,7 pst. av kapitalen.

240

Kapitalen i fisket er meget sterkt redusert, alt i alt med 130 mill. kr. eller omtrent 43 pst. av kapitalen i 1939. Reduksjonen faller omtrent like sterkt på båter og redskap. For hvalflåten har vi regnet reduksjonen til 60 mill. kr. eller 74 pst.

245

I industrien er reduksjonen av kapitalen 1 200 mill. kr. eller 27 pst. av kapitalen i 1939. Herav faller hele 700 mill. på lagrene, 350 mill. på maskiner og resten på bygninger.

250

For transport under ett kommer vi til en reduksjon på vel 1 100 mill. kr., hvorav den alt overveiende del eller 900 mill. faller på skipsfarten. Dette gjelder bruttotapet. Til dekning av det har vi i utlandet en assurancesum som etter den nåværende kurs kan settes til ca. 1 400 mill. 1943-kr. Men denne sum vil på langt nær strekke til til oppbygging av flåten, så nettoedgangen på flåten i den nåværende kroneverdi blir mange hundre mill. kr. uten at vi ennå kan fastsette tallet nøyaktig.

255

260

Statsbanene sett under ett har økt sin kapital med 150 mill. 1939-kr. på grunn av de nye linjene, men reduksjonen av de gamle baner kalkuleres til 95 mill. kr., hvorav 35 mill. på rullende materiell, så nettoøkningen blir ca. 55 mill. kr. Av de andre ting som går inn under transporten, skal jeg nevne at veinettet som helhet er økt i verdi gjennom nyanlegg av veier, men samtidig har vedlikeholdet vært så

dårlig at det må svære reparasjoner og omkostninger til både på veier og bruer for å få dem i samme stand som i 1939, så økningen av veinettet representerer
265 ikke mer enn 50 mill. kr. Verst er det med vår bilpark. De undersøkelser Byrået har gjort, har ført til at denne er redusert med 300 mill. kr. eller 75 pst. av verdien i 1939.

Kapitalen i handelen er vesentlig redusert fordi handelslagrene er gått ned. Alt i
270 alt er handelens kapital redusert med 790 mill. kr. eller med 43 pst. Derav faller den overveiende del på lagrene.

Verdireduksjonen av bygninger som ikke er regnet med under de forskjellige næringssektorer, var 800 mill. kr., men dette representerer bare 7,8 pst. av
275 kapitalen. En langt sterkere reduksjon viser den kapital som personlig innbo og løsøre representerer. Her kommer vi opp i en sum på 1 200 mill. kr. eller 32 pst. av hele kapitalen.

Undersøker vi nå kapitalreduksjonen etter kapitalens art uten hensyn til hvilken
280 næringssektor den arbeider i, så gir kanskje dette et enda bedre bilde av hvor skoen trykker. Kapitalreduksjonen på de samlede lagre f. eks. var i alt ca. 1400 mill. kr. eller 70 pst. På løsøre og innbo var den ca. 1300 mill. kr. eller 31 pst. På maskiner og redskap 375 mill. kr. eller 21 pst. På bygninger hele 942 mill. kr., men dette var bare 6 pst. av kapitalen. På alle slags båter og skip var reduksjonen
285 1 080 mill. kr. eller 59 pst. og på andre transportmidler 345 mill. kr. eller 63 pst.

Dette vil gi dere et slags inntrykk av hvordan det er, selv om først en sterkere deling vil bringe oss nærmere virkeligheten. Nå må dere være oppmerksom på at vi her har regnet med priser i 1939. Regner vi med de priser vi har i dag, så vil
290 beløpene heves med 50-70 pst., og det beløp vi da kommer til, det omfatter ikke det som skal til for å modernisere og rasjonalisere vårt produksjonsapparat, og på det område er vi sakkert mye akterut i disse fem årene, så vi står overfor en veldig oppgave.

La oss enda en gang stanse opp og se på dette: ca. 8 à 9 milliarder når vi regner netto i nutidens kroneverdi som skal til for å reise vårt kapitalapparat igjen og det med en nasjonalinntekt som iallfall ikke vil være stort over 6 milliarder i
295 nutidens pengeverdi. Det er nasjonalinntekten - strømmen av varer og tjenester - som skal gi oss livsmuligheter, dekke våre daglige behov, men det er også av den
300 vi skal bygge opp vårt kapitalapparat. Vi er nå kommet over i

knapphetsøkonomiens tegn hvor det å spare for å bruke et forslitt uttrykk, er blitt en samfunnsdyd, eller om vi ser det fra en annen side: Vi kan ikke bygge opp vårt kapitalapparat uten at vi finner oss i å leve dårligere i flere år enn vi gjorde i 1939, selv om vi går ut fra at det ikke er nødvendig å bygge hele kapitalapparatet opp først. For vi må huske på at for å få produksjonen i gang, så kan vi ikke nøye oss med å bygge opp kapitalapparatet. Kapitalapparatet betyr ingenting uten arbeidskraft. Den må også bygges opp, og vi står derfor overfor den oppgave samtidig å bygge arbeidskraften opp, slik at arbeidet kan bli effektivt og å bygge kapitalapparatet opp. Her er det ikke et enten eller, men et både og. Men så mye kan man iallfall si at om vi går langt i retning av å reise vår konsumsjonskapital hurtig, så kan vi ikke samtidig reise produksjonskapitalen hurtig, og som følge av dette ikke vår nasjonalinntekt som er den eneste kilde vi har å leve av. En ting må vi være klar over, og det er at vi kan ikke komme unna følgene av krigen. Intet samfunnssystem, ingen pengepolitikk, kan frita oss fra følgene av det som er skjedd i disse årene. Det blir derfor noen tunge arbeidsår framover.

Når vi står overfor denne veldige oppgave, så melder det seg for den som steller med det ganske naturlig det spørsmål: Hvordan skal vi legge saken an? Og da glir en uvilkårlig over i en vurdering av de forskjellige tiltak. Det ville være verre enn dumhet å tro at en kan overlate gjenreisningen etter en slik katastrofe til de fri krefters spill og la de kjøpekraftige behov være dem som alene bestemmer gangen. Det er andre hensyn som må komme inn. Vi skal ta et eksempel. Ta Finnmark og ødeleggelsene der. De kjøpekraftige behov der oppe vil falle igjennom hvis de skulle konkurrere med de kjøpekraftige behov i Sør-Norge. Bare dette sier oss at vi under gjenreisningen på mange måter kommer inn under et system som jeg har kalt vurderingsøkonomien.

For å dømme om vårt tap og om utsiktene til å kunne bygge opp igjen, så er det ikke nok å se hvordan det står til her hjemme. Vi vet alle at det f. eks. ikke er mulig å skaffe lagre og råstoff gjennom vår egen produksjon alene. Vi må kjøpe ute. Den første betingelse for å kunne kjøpe er at det finnes noe å få tak på. Den annen betingelse er at vi på en eller annen måte kan betale det, og det beror igjen på hvilke fond vi sitter inne med av fremmed valuta, hvor mye vi kan betale gjennom vår eksport og vår sjøfart, og hvor mye utenlandsk kapital vi kan få stilt til vår disposisjon.

Vi har prøvd å gjøre en forhåndskalkyle som ikke er ment å være mer enn en

orientering, en kalkyle over hva gjenreisningen av vårt kapitalutstyr skulle kreve av valuta under forutsetning av at vi kunne bringe dette opp i normal størrelse i løpet av 5 år og bygge vår flåte opp i løpet av 8 år. Beregner vi dette og stiller det i forhold til våre valutaeserver, får vi i disse 5 årene et underskudd på iallfall 100
345 mill. kr. pr. år. I og for seg er dette ikke noe avskrekkende, men vi må være oppmerksom på at vi da ikke har tatt hensyn til at vår evne til å kjøpe er mindre enn før krigen. Skipsfartsinntektene vil ligge lavere, og utsiktene for mye av vår eksportindustri er i den første tiden ikke lyse. Det vil f. eks. ta minst ett år før vår tremasse- og papirindustri kommer på full produksjonsbasis, og vi må av flere
350 grunner regne med at vår metallurgiske industri, f. eks. aluminiumsindustrien, vil ha meget vanskelig for å finne markeder. Vi må derfor regne med meget større underskudd på vår betalingsbalanse i de første årene, hvor store underskudd lar seg ikke feste i tall i dag. Skal derfor gjenreisningen gå hurtig, så kreves det store kapitaltilførsler, og det reiser igjen mange vanskelige problemer.
355 Men dette er bare den ene side av saken. I virkeligheten er jo forholdet det at selv om vi hadde kjøpeevne, så er det i den første tiden ikke mye å få, for vi er våknet opp til en verden av ruiner, en verden hvor alle lagre er tømt, og hvor det er meget knapt både med råstoffer, varer og transportmidler.

360 Men, vil dere kanskje spørre, hvor kommer så pengevesenet inn? Selve det undergravde pengevesen og valutaen og alt som står i forbindelse med det, kan jeg ikke komme inn på i kveld. Jeg vil bare ha sagt at selvfølgelig er det en av betingelsene for vårt fremtidige virke at vi får orden på pengevesenet. Ikke så meget kanskje for inflasjonsfaren, for den er ikke stor i den første tiden, men
365 fordi pengeflommen og dens fordeling kan virke hemmende på arbeidet og gjenoppbyggingen. Alt nå merker vi hvor den kamuflerer virkeligheten og hindrer folk fra å forstå den verden vi lever i, og det er slemt nok, men vi vet også at enhver rasjonell pengepolitikk er utelukket så lenge pengevesenet er så inflatert som det nå er hos oss. Men pengevesenet kan vi selv bringe orden i om
370 vi bare vil. Vi må bare huske på at vi ikke stirrer oss blinde på det og gjør det slik at vi glemmer det som er det vesentlige: å bringe vår produksjon opp, så menneskene kan leve godt i landet vårt igjen.

Alt det jeg har sagt her i kveld, er forsøk på å orientere, og mange vil synes at
375 bildet er mørkt. Men til den som lar seg slå ned, vil jeg si: Se det ikke slik, se hvor stor oppgaven er, og fest øyet på målet, da blir veien ikke så vanskelig å gå. En ting vet vi: at alle er vi enige om målet. For det er på det økonomiske felt ett: Å skaffe gode livsvilkår for alle mennesker i dette landet. Det gir ikke lykken, det

380 kan vi ikke gjennom økonomi alene, men vi kan ta bort fra mange det trykk som
mang en gang hindrer dem fra å finne lykken.

Men om vi er enige om målet, så er det forskjellige syn på de midler som vi må
bruke for å nå dette, og disse syn har så lett for å stivne i ortodoksi og systemer.
385 Vi har så lett for å feste oss ved motsetningen mellom de frie krefters spill og den
fullstendige planøkonomi. Men la oss ikke tape oss bort i ørkesløse diskusjoner
om systemer, som mer er tankenes verk enn virkelighetens. Bare så mye vil jeg si
at virkelighetens verden sier oss at i den nære fremtid gjelder det å redde oss
igjennom vanskene, og i denne tiden vil, hva vi enn mener,
390 vurderingsøkonomien måtte komme til å spille en meget stor rolle. Hvilke
former vi finner for samfunnslivet i fremtiden, se det vet ingen, bare så mye må
vi ha lært at samfunnet er i stadig utvikling, og at nye former for samfunnsliv
alltid skapes på veien til det drømmeland som vi alle arbeider henimot. Men la
oss ikke glemme at det verdifulleste er mennesket, og at verdien av det
395 samarbeid som skal til, blir større når mennesket forstår av fri vilje å sette
grensen for sin egen frihet for alle de andres skyld.

Festens dager er over. Arbeidsdagen begynner, og det er slitets saga vi nå går inn
i. Den stiller i mangt større krav til oss alle enn kampen. For det er mang en gang
400 lettere å kjempe imot dem som vil slå en ned, enn det er i dagens stille arbeid å
kjempe for det vi elsker. Det gir ikke høve til å øve heltegjerning. Men det er
gjennom dette slit og arbeid, ofte under en grå hverdag, at vi skal vise at vi mente
noe med at landet er vårt. Det er slik vi skal vinne det tilbake. Det er gjennom
det vi skal betale det vi skylder landet. Jeg tviler ikke på at vi makter oppgaven og
405 at vi finner fram, for det var det å vinne landet igjen som ga vår kamp mening og
innhold i de lange fem årene som nå er forbi.

Kilde

Gunnar Jahn: Litt av hvert. Artikler, foredrag og taler. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1949, s. 209-221.

410

Emner

1945, Andre verdenskrig, Foredrag, Økonomi

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/krigen-og-norges-okonomi>

415